

MOROS I CRISTIANS

VALLDEMOSSA

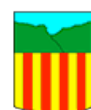
1552-2022

FESTES
d'OCTUBRE 2022

Apunta't a la història!

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLDEMOSSA

Ajuntament de
Valldemossa

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLDEMOSSA

Index

1. Presentació dels personatges 2022
2. Actes i horaris de les Festes
3. Reconstrucció del desembarc de moros de 1552 a Valldemossa
“Reedició de l'article publicat a la revista Miramar nº101”
4. Agraïments

DISSENY I MAQUETACIÓ
Llorenç Castañer Fluxá
info@lorenzocasta.com

GLOBAL PRINTERS
Impresrapit
impresrapit.com

PORTADA
Borja Laradogoitia
(guanyador del concurs)

A Valldemossa, finals de setembre de 2022

1. Presentació dels personatges

CAPITÀ CRISTIÀ (RAMON GUAL-DESMUR)
Juan Pons Calafat

COMANDANT MORO
Juan Mas Garcia

PADRINA DE LA BEATA (AINA CREUS)
Nuri Estaràs King

RECTOR (PERE CAMPS)
Juan Ripoll Morey

TRAIADOR (PERE “EL VALENCIÀ”)
Juan Calafat Morey

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLDEMOSSA

2. Actes i horaris de les Festes

Apunta't a la història!

DIVENDRES 30 DE SETEMBRE

Pirates d'aventures

18:30 h. - PLAÇA CARTOIXA. Inici amb el passa carrers "No tots el Pirates son iguals" amb Pirates d'aventures. Organitza aquesta activitat l'Ajuntament de Valldemossa del Cataleg d'activitats culturals del Consell de Mallorca (CACIM). ¡Apta per tots es publics, grans i petits!
20:30 h. - COSTA NORD. Presentació dels personatges 2022. En acabar aquest acte tots ho celebrarem amb un petit refrigeri.

DISSABTE 1 D'OCTUBRE

Dia de la Festa Gran!!!

12:00 h. - PLAÇA BARTOMEU ESTARÀS. El capità replegarà a tots els cristians per els carrers i plaçes del poble.
18:00 h. - MAGATZEM MUNICIPAL. Concentració de moros davant es magatzem. El Col·lectiu de moros es posarà a les ordres del Rei Moro i acompanyats del traïdor.
18:00 h. - ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU. Concentració de pagesos i pageses a la plaça de l'església. Aquest col·lectiu estarà a les ordres dels personatges que representen a la padrina de la Beata i al rector.

18:00 h. - CARRER RAMON GUAL-DESMUR. Concentració dels cristians (36 homos + es capità).
18:30 h. - REPIC DE CAMPANES. ¡Anunci d'alerta per que es moros ja son aquí!
18:30 h. - MAGATZEM MUNICIPAL. Sortida del col·lectiu moro cap al poble encapçalats pel Rei Moro i Pedro el Valenciano, acompanyats pels tambors i bengales.
18:45 h. - ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU. Després del recorregut pel poble el Rei moro i els seus homos arribaran a sa plaça de l'església on esperen ses pageses.
19:00 h. - PLAÇA PÚBLICA. El Rei moro mata a la padrina de la Beata (Aina Creus).
19:15 h. - PLAÇA DE CARTOIXA. Reunió de moros, pagesos i pageses.
19:15 h. - CARRER RAMON GUAL-DESMUR. Sortida des capità Ramon Gual i els 36 cristians des de aquest carrer cap a la plaça de Cartoixa.
19:25 h. - COSTA DE CARTOIXA. Arenga des Capità a tots el seus homos.

ENCONTRE DE TOTS EL COLECTIUS

19:30 h. - PLAÇA DE CARTOIXA.
ES DURÀ A TERME LA LLUITA ENTRE ELLS, SIMULANT L'EMBOSCADA QUE ES VA PRODUIR L'ANY 1552.

19:40 h. - PLAÇA BARTOMEU ESTARÀS. Es reuniran tots els col·lectius i es penjarà al personatge del Traïdor.
19:45 h. - L'ESGLÉSIA DE CARTOIXA. Tots els col·lectius, participants o públic aniran a dins l'església a deixar ses banderes i sa Coral interpretarà unes cançons per tots.
FI DE LA REPRESENTACIÓ

TORRADA

21:00 h. - PLAÇA BARTOMEU ESTARÀS. Torrada "històrica" a la plaça Bartomeu Estaràs per a tots els socis. Pensau a dur tassons quan vengueu a sopar.

MOLT IMPORTANT: L'organització informa que queda prohibit el consum de begudes alcohòliques en tot el recorregut de la festa.

Des de l'organització es prega als participants a tenir un comportament responsable sense fer-se mal, ni tampoc, fer mal be el mobiliari públic ni privat. Gràcies.

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLDEMOSSA

3. Reconstrucció del desembarc de moros de 1552 a Valldemossa

Per a Beatriz i José Antonio, perquè han estat fonamentals perquè hagi escrit aquest treball i tots els altres.

“Reedició de l'article publicat a la revista Miramar nº101”

Extracte de “La batalla del pas des Moro” (Il·lustració de Frederic Soberats Liegey).

Introducció

En aquest treball mirarem de reconstruir els fets que succeïren a Valldemossa el dies 30 de setembre i 1 d'octubre de 1552, quant un estol de moros desembarcaren a sa Cova, assaltaren la vila i, quan es retiraven amb el botí pel pas des Rafal, foren derrotats per un grapat de valldemossins comandats per Ramon Gual-Desmur. Durant molts d'anys, el record d'aquesta victòria va esser motiu d'honra per als valldemossins, que la recordaren amb una festa que enguany hem recobrat.

Existeixen dues cròniques molt properes als fets que inclouen testimonis de persones que els varen viure, les quals ens ofereixen una visió molt completa del que va passar i permeten situar els esdeveniments damunt un plànol. La més antiga és la de Joan Binimelis, que la inclou a la seva Història general del regne de Mallorca, escrita entre 1593 i 1601. L'altra és la del cartoixà fra Albert Puig, que va escriure una història de Cartoixa que completà el 1641.

Trobam altres informacions sobre el desembarc al llibre Introducció a la historia de Valldemossa (1980). També hem obtingut alguna informació complementària del llibre Història de Valldemossa (1230-1516) de Ramon Rosselló Vaquer i Jaume Albertí Albertí.

Però l'aspecte més important d'aquest treball és la recuperació d'una tradició oral, recollida a la vila 462 anys després dels fets i no transcrita fins ara. Ens l'ha transmesa Francisca Calafat Mas, de Ca'n Garrit (1934). A ella li va contar la seva padrina, Antònia Estrades Palmer, que contava que li havia passat a una padrina del seu home (Jaume Mas Juan), que era de Cas Vicari.

Els pirates arriben a la vila

La història comença el divendres 30 de setembre de 1552: «quant lo sol fonch post», el talaier de Valldemossa arriba a la vila amb notícies inquietants: «avia descubert en alta mar deu o dotze vaxells, y li aparaxia, que se acostaven a la terra». La flota prové d'Alger i sembla que és comandada per un subordinat de Barba-rossa. Tristament l'alarma no és desacostumada. En aquells anys, les aigües balears són solcades habitualment per flotes pirates i hi

sovintegen les alarmes com aquesta. Aquells anys les Balears han viscut atacs repetits. A Valldemossa ja hi va haver un assalt cap a 1411. Banyalbufar ha patit cinc atacs entre 1530 i 1546, Cabrera en registra almenys tres (1509, 1531 i 1537). Però també han estat assaltades Andratx i Pollença (1531), Maó (1535), Sóller (1538 i 1542), Santanyí (1546), una altra vegada Pollença (1550)...

Així doncs, la notícia preocupa a Ramon Gual-Desmur, cap de la milícia de Valldemossa, que aplega els seus homes, segurament a la plaça Pública. No sabem quants són, però uns quaranta anys abans, el 1515, a la mostra d'homes d'armes de Valldemossa i Deià.

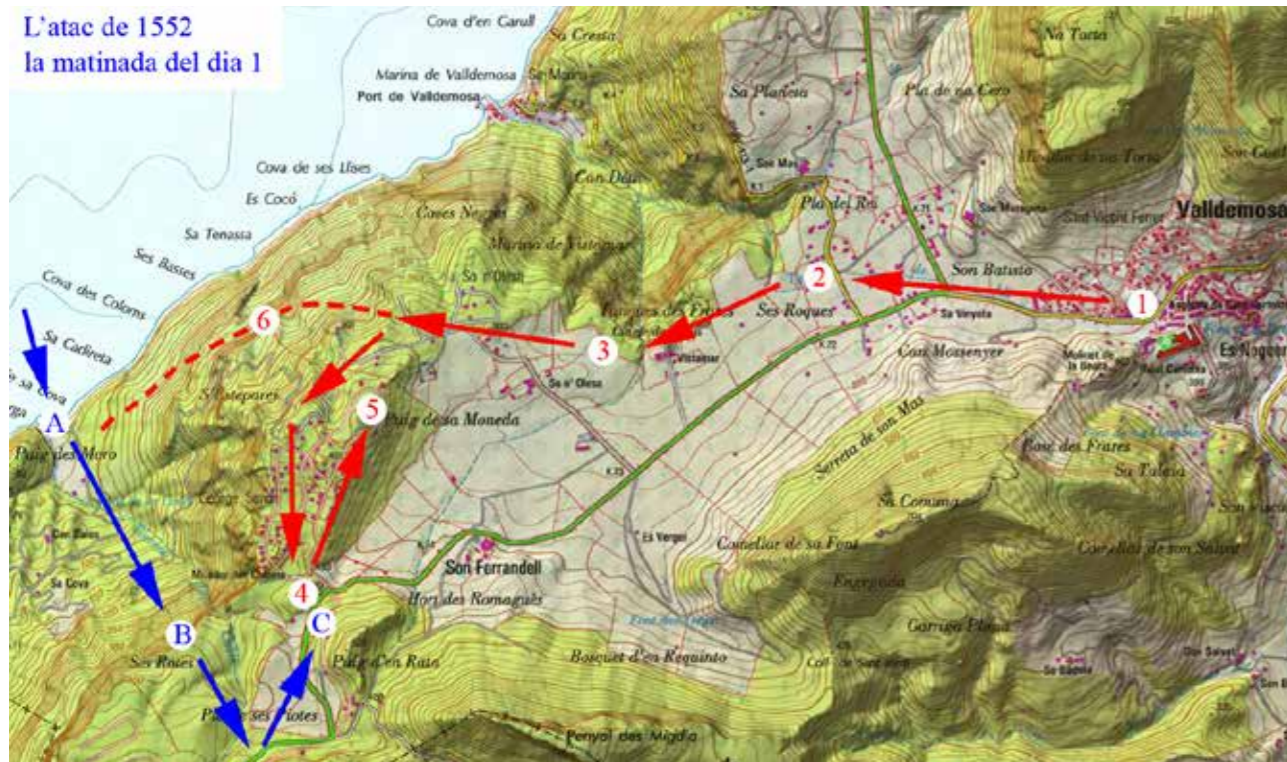
S'han comptabilitzat 126 homes en edat militar, equipats amb 161 espases, 163 llances, 80 ballestes, 34 cuirasses, 73 rodells (escut circular) i 7 pavesos (escut llarg i oblong). Suposant que els deianencs siguin una tercera part dels efectius, això representa que, en aquell moment, hi ha 84 homes disponibles a Valldemossa. Entre 1515 i 1552 el nombre d'homes probablement ha augmentat, perquè a la mostra de 1585 es comptabilitzen 174 homes només a Valldemossa.

Un altre canvi que s'ha produït entre 1515 i 1552 és la introducció d'un nombre creixent d'armes de foc, que han substituït part de les ballestes, perquè el 1585 els valldemossins disposen de 105 arcabussos, 41 ballestes i 29 piques. Així doncs, podem suposar que en aquell moment hi pot haver entre 130 i 150 homes d'armes a la vila. Però una part es deu trobar a les possessions allunyades de la mar (Pastoritx, Son Puig, Son Morro...), que probablement ni tan sols no han estat cridats.

Tot i que pugui semblar contradictori, la magnitud de la flota tranquil·litza els valldemossins. Malgrat el que puguem pensar avui, la pirateria no és una aventura, és un negoci, i una flota gran requereix un gran objectiu per esser rendible: «quant se tenia nova de molts vaixells anaven los de Valldemossa per socorrer a Sóller». A més, la distància de Valldemossa a la mar i el mal estat dels camins que hi condueixen atorguen una falsa seguretat «perquè com nunca moros hauien estât en Valldemosa nou creyen, y hau tenien per impossible per ser terra tan aspre y asquebrosa». Així doncs, analitzant una amenaça

L'atac de 1552 la matinada del dia 1

habitual i difusa, amb l'experiència d'altres ocasions, ni es planteja evacuar la vila i, a més, es pren una decisió que es demostrarà desafortunada: «dona llicència a molts per vendre ses fruites y fer los negocis» a Ciutat, perquè el dissabte és dia de mercat.

Però malgrat que Gual-Desmur creu que Valldemossa no està amenaçada, pren precaucions per si de cas alguna partida vol aprofitar la confusió per assaltar «alguna possessió de las de la part de mar». Per això, el capità pren la bandera, probablement una de les dues que figura a l'inventari de la parròquia de 1466: «dues banderes de sent Jordi, la huna gra, l'altre patite, blanca». Sant Jordi és objecte d'una gran devoció a Valldemossa, perquè hom li atribueix el seu ajut en una batalla contra els moros durant la conquesta. La feta va succeir al coll de Sant Jordi, entre la mola de Son Ferrandell i sa Comuna, on «se tingue una gran batalla (...) y que visiblement aparegué dit Sant, y hagueren victoria los cristians».

Les precaucions de Ramon no són vanes. Els assalts a les possessions de la vorera no devien esser rars. Parteix amb 36 homes «entre ells alguns miñons», va «a la volta de mar». Malgrat tractar-se d'un contingent reduït, no convé menysprear-lo. Són

homes que viuen en una violència quotidiana, en una illa en estat de setge, que han viscut altres combats. Sols fa trenta anys del final de les Germanies i és ben probable que alguns dels combatents valldemossins hi haguessin participat.

L'Atac de 1552 - matinada de dia 1

El grup surt de la vila amb fosca (1) i va cap al pla del Rei. Ramon ha de deixar el cavall a la sinya de Miquel Juan (2) i continuar a peu, perquè el caire dels penya-segats, des d'on es veu la mar, sols és practicable a peu. Així, anant cap a Son Olesa per la Miranda des Freres (3), fan l'escolta de la costa, és a dir, escolten qualsevol renou que els pugui advertir de l'arribada de l'enemic.

Fosca negra encara arriben a Son Font (4), unes cases que estan una mica més amunt de Son Ferrandell. Mitja hora abans del trenc d'alba, deixen les cases per atalaiar la costa. Es dirigeixen cap al puig de sa Moneda (5), des d'on es controla el camí de sa Cova (6), la més probable via d'accés, i es descobreix un bon tram de costa.

Fins ara tot va bé, res no fa pensar en cap perill imminent. Però quan els valldemossins són cent passes

enfora de Son Font, contemplen, sorpresos i aterrits, com, sortits del no res, quatre o cinc-cents moros arriben a Son Font! Com és possible? Com ha pogut pujar tanta de gent armada, a les fosques, pel bosc atapeït i pels empinadíssims costers que puguen des de sa Cova fins al coll d'en Claret? Sembla impossible, però per allà puja un camí, que anys més tard usaran els contrabandistes. *Al treball «Els camins del contraban», Miquela Font el situa sobre un mapa i el descriu així: «Camí de ferradura, llarg i rost, que pujava des de la cala de sa Cova, en la partió amb Banyalbufar, fins a Son Ferrandell. Agafaven un tirany que desembocava a les cases dels peons caminers, al coll d'en Claret».*

Les decisions que ha pres Ramon fins ara són correctes, però la informació de què disposa no és completa. Cap talaier del món no pot saber que els moros porten amb ells Pere Valencià, segons uns, un renegat que ha estat captiu («serrat») a Son Valentí, al port des Canonge. Segons altres, hauria habitat a Cartoixa. Gràcies a la documentació recopilada per Joan Muntaner podem afegir que tal volta era valldemossí, perquè al capbreu de la vila de 1517 hi figura Pere Lopis «Valencià», que posseeix unes cases i dos horts a la vila. Aquest Pere hauria estat massa vell per guiar els moros el 1552, però tal volta un descendent seu, que hagués estat capturat en una incursió anterior, ho hauria pogut fer. En aquest cas, més que d'un renegat hauríem de parlar d'un captiu que ha de guiar els pirates sota pena de vida.

PERE EL VALENCIÀ NO TÉ LA CONFIANÇA DELS ATACANTS, PERQUÈ EL PORTEN LLIGAT; I AIXÒ ENS REFERMA EN LA IDEA QUE ÉS UN CAPTIU.

La nit del dia 30 les galiotes han fet terra a sa Cova (o cala d'en Claret) (A), i Pere ha guiat els pirates pel pas de ses Vaques (B), un tirany de cabres, o de caçadors, fins a Son Font. Per ventura l'elecció del dia no ha estat casualitat. És ben probable que en Pere Valencià, a més de saber les tresques per pujar a Valldemossa, sap que el dissabte és dia de mercat a Ciutat i molts d'homes de tota la contrada hi van.

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLEMOSSA

A més, la sort s'ha aliat amb els assaltants. No sols han aconseguit arribar al pla de Valldemossa de forma inesperada i sense oposició, sinó que sense voler i sense témer-se'n, han deixat els únics i escassos defensors aïllats del poble. Afortunadament, els pirates no són conscients de l'èxit. A Son Font (C) capturen una dona i el tamborer de la companyia, que s'ha endarrerit per eixugar la pell del tambor, molla per la rosada. Interrogat, l'home els enfloca que és part d'un estol de 400 arcabussers venguts de Ciutat per auxiliar la vila! Malgrat esser un grup nombrós, els moros estan cansats de la dura ascensió i es troben terra endins, lluny de la seguretat dels seus vaixells. Tenen por i s'estableix un debat sobre el que cal fer. Però ja han anat massa endavant per tornar enrere amb el mísser botí de Son Font i així, malgrat saber que hi ha gent armada pel redol, continuen cap a Valldemossa.

El capità i els seus els veuen partir impotents. Són massa per atacar-los a camp obert. Val més mantenir-se a l'aguait i conservar el factor sorpresa. De moment, Ramon fa l'únic que es pot fer, enviar Gori Juan pel roquissar, resguardat de la vista dels pirates, a recuperar el seu cavall per avisar el poble. (7) Aquest Gori és un guaita de la costa, que fa escolta de nit en una caseta situada als penya-segats de davall Son Olesa (8) i que participarà amb honor al combat imminent. Avui en dia se'n poden veure les restes i encara ara és diu la caseta d'en Gregori.

Segons ens ha contat Miquel Ripoll Rullan (1939), Gori tenia fama de bon corredor i per això el degué escollir el capità. Però els pirates van peu pla i no s'entretenen a atacar cap de les cases que hi ha pel camí, per això arriben primer a la vila. Quant arriba Gori, desesperat, veu sortir els pirates de Son Gual.

Pel camí, encara faran un altre captiu. En sortir el sol, el talaier, que deu vetllar des de la banda de s'Escolta o de Son Galceran (on anys més tard es bastirà la talaia), veu venir les galiotes des de la banda de sa Cova cap al Port. En veure la feta li espitja cap a la vila, cornant seguit, seguit, per advertir tothom (10). Ell tampoc no s'imagina que els moros ja són allà dalt. Però hi són, i el senten venir d'una hora enfora i el capturen fàcilment. Probablement la captura té lloc entre el girant de Deià i el camí de Son Moragues (D). Quan l'interroguen, conta ell mateix que el tamborer (amb qui no s'havia posat d'acord prèviament) i «dix que 400 arcabusses eran vinguts per socorro de la Ciutat». La confessió confirma els pitjors temors dels pirates que, enrabiats, el maten. Però, tot i que ben preocupats, els moros continuen avançant. Però a la fi arriba un cop de sort per als valldemossins: «una dona que estava en una casa prop

de la vila en un lloch alt», tal volta de la banda de Son Bauçà o Son Batista, «los va veure i cridà Moros» (9). Amb el temps aquesta història esdevindrà llegendària i es dirà que va ésser la Beata en persona que va aparèixer a la muntanyeta de la Beata per avisar els valldemossins que han de fugir al bosc perquè arriben els moros. Sigui qui sigui qui dóna l'alarma, l'avís arriba just a temps: dones i minyons fugen espaordits cap a Ciutat i les muntanyes.

L'assalt

«Essent ja die clar», els pirates entren a la vila pel carrer Nou. Es dirigeixen a la parròquia, que sembla el seu principal objectiu. La parròquia conté molts d'objectes de valor (calzes, reliquiaries, creus...) i robes sumptuoses (casulles, capes, dalmàtiques, palis, frontals, tovalles, tovalloles, corporals, cortines, coixins, papallons, gonfanons, vels...). El saqueig del carrer Nou comença de forma immediata. La primera casa que es troba a mà dreta avui és cas Vicari. Els actuals habitants de la casa encara recorden el que els contaren els padrins sobre aquesta feta. En aquell temps la casa actual estava dividida en dues, a les quals s'entrava des del carrer Nou. Quant els moros arribaren, entraren a la casa

i trobaren la padrina al pati, fent una coca. Ella, en veure'ls, en comptes d'intentar fugir, els va oferir la coca, i els moros, cansats de la caminada, l'acceptaren. Degueren pensar: «primer menjarem i llavors la captivarem». Però, naturalment, ella no feia aquests comptes. Així que els va servir una mica de vi per acompanyar la coca i els va dir que anava a cercar-ne més. Els assaltants la deixaren partir, confiats que no tenia on fugir, però ella va botar la paret de l'hort i va córrer a amagar-se a Cartoixa, i va deixar els pirates amb la panxa plena, però amb un pam de nas!

Voltant el cantó cap al carrer de la Rosa, els assaltants es troben amb un home armat que els crida: «qui vá allà?». És en Tità, un «foll, manco de enteniment». En veure quina casta d'home és, els moros li donen una coca d'una de les cases saquejades (qui sap si restes de la de cas Vicari?) i el posen a guardar un bolic de roba, també ja producte del saqueig. Mentre els primers de l'estol ja van camí de l'església, alguns altres volen prendre la roba a en Tità, que la defensa ardidament. Aquest primer indici que almenys una part dels pirates van a la seva, es confirmarà uns minuts més tard durant el saqueig de la parròquia.

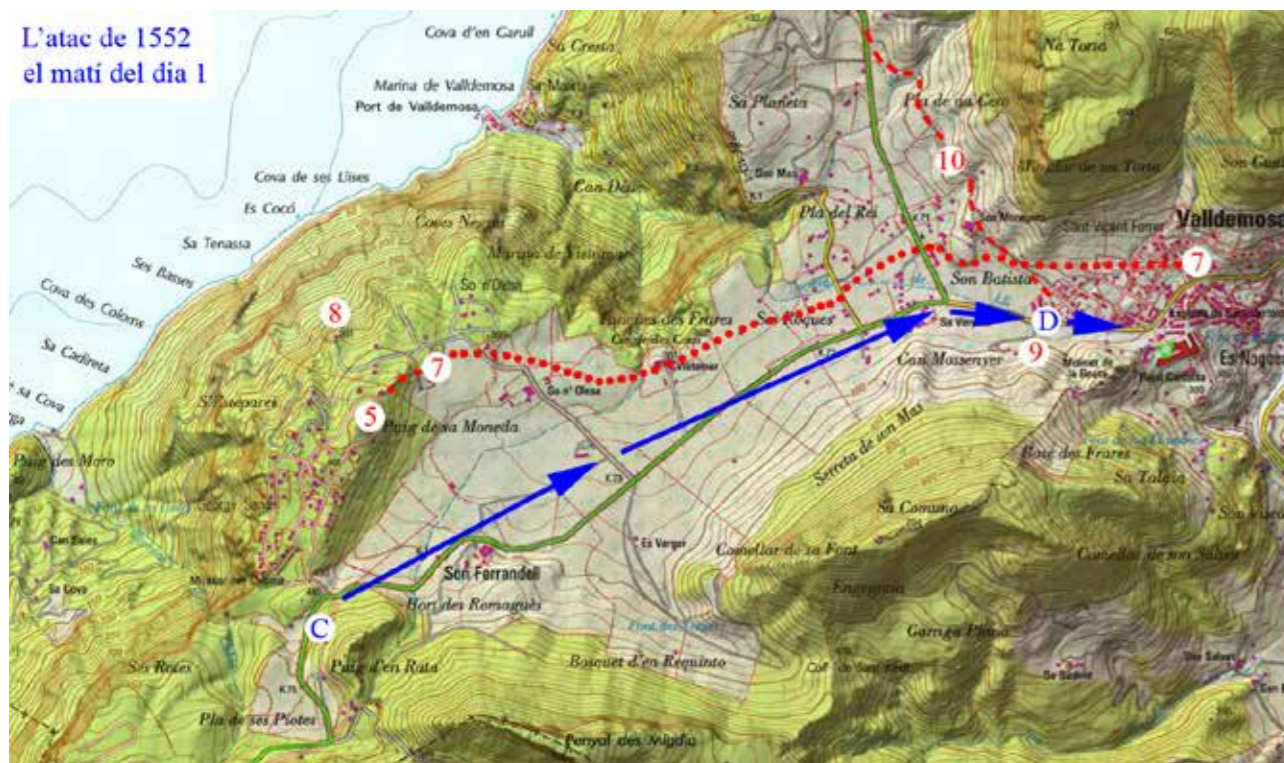
A l'església troben la sagristia tancada i envesteixen la porta a destrallades. El 1789 Geroni de Berard veu el rastre dels cops que donaren per obrir-la. Segons ell no ho aconseguiren. Però el més probable és que sí, perquè l'església és totalment saquejada. No seran els únics cops que es donaran. Sembla que els pirates discutiran pel botí, perquè es diu a «la Iglesia hi hague brega y questions entre los moros, porque trobaren molta de sanch (...) tot lo panó de Nostra Senyora de domas blanch está tot tacat de sanch». Segons alguna informació arribaren a matar-se, però enlloc no es diu que s'hi trobàs cap cadàver. Les imatges sagrades seran maltractades: «pensant que lo dorat era or», «llançaren la imatge de Nostra Senyora de ahont estava, y li trencaren un bras, y donaren de coltellades a un Jesuset». Rompen el sagrari i s'emporten la capsa de plata daurada que conté les sagrades formes. Mossèn Pere Camps, el vicari de

la parròquia havia fugit, però torna per salvar el Santíssim. Malauradament, els atacants ja hi han arribat i el capturen. Els moros se'n porten el vicari, els vasos sagrats i la roba de la parròquia.

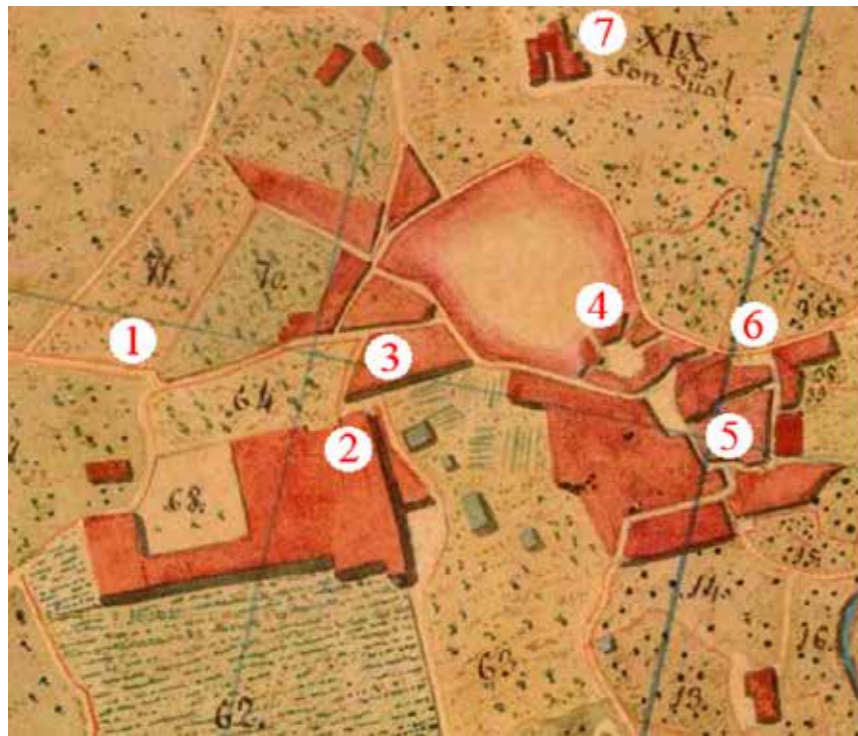
ES DIU QUE VA ESSER LA BEATA EN PERSONA QUE VA APARÈIXER A LA MUNTANYETA DE LA BEATA PER AVISAR ELS VALLDEMOSSINS QUE HAN DE FUGIR PERQUÈ ARRIBEN ELS MOROS.

Els pirates tresquen tota la vila cercant botí. Binimelis diu «Los turchs sen entraren per la Vila, y corraueran, y saltajarenla tota a llur plaer». Davant la font d'en Bujosa (de na Búger) es troben cinc o sis hòsties consagrades (segons d'altres es trobaran dins l'església). Van cridant «Catalina, Francina, Eufavina!», per fer sortir les dones. Però el darrer nom «inusitat en esta terra las acabá de asegurar eran moros; y axi proseguiran en sa fuga algunas enves la Coma». De moment, han fet quatre captius: el tamborer, el vicari i dues dones. Una d'elles, amb una certa innocència, li diu «O senyor Compara, quant de pler prech com vos veix». Però el vicari no està gens content i li contesta: «I yo no gens, comara, de veurens de aquesta manera». El saqueig no arribarà a tot Son Gual. Abans de fugir, la dona de Ramon deixa tancada una esclava en una cambra, per evitar que pugui revelar on fugia. En retornar a ca seva, l'esclava continua tancada.

Ja de tornada, «tots carregats quant podian aportar», els pirates passen endret de Cartoixa. Des d'una porta oberta els miren alguns cartoixans. Sols un gest de força: «De de una de las mirandas que van en ves la vila dispara un monjo un sol arcabus molt ruin (...) que causá algun espant a los moros». Malgrat tot, alguns arribaran a la porta del monestir. Però tot i tractar-se d'un objectiu potencialment molt rendible i sense fortificar, no en fan cas i continuen la retirada. Segons uns, la falsa seguretat dels cartoixans els intimida, però el més probable és que no tinguin temps per llançar un assalt. Si s'ha donat l'alarma a Ciutat, en poques hores pot arribar una tropa de reforç. No hi ha temps, ni

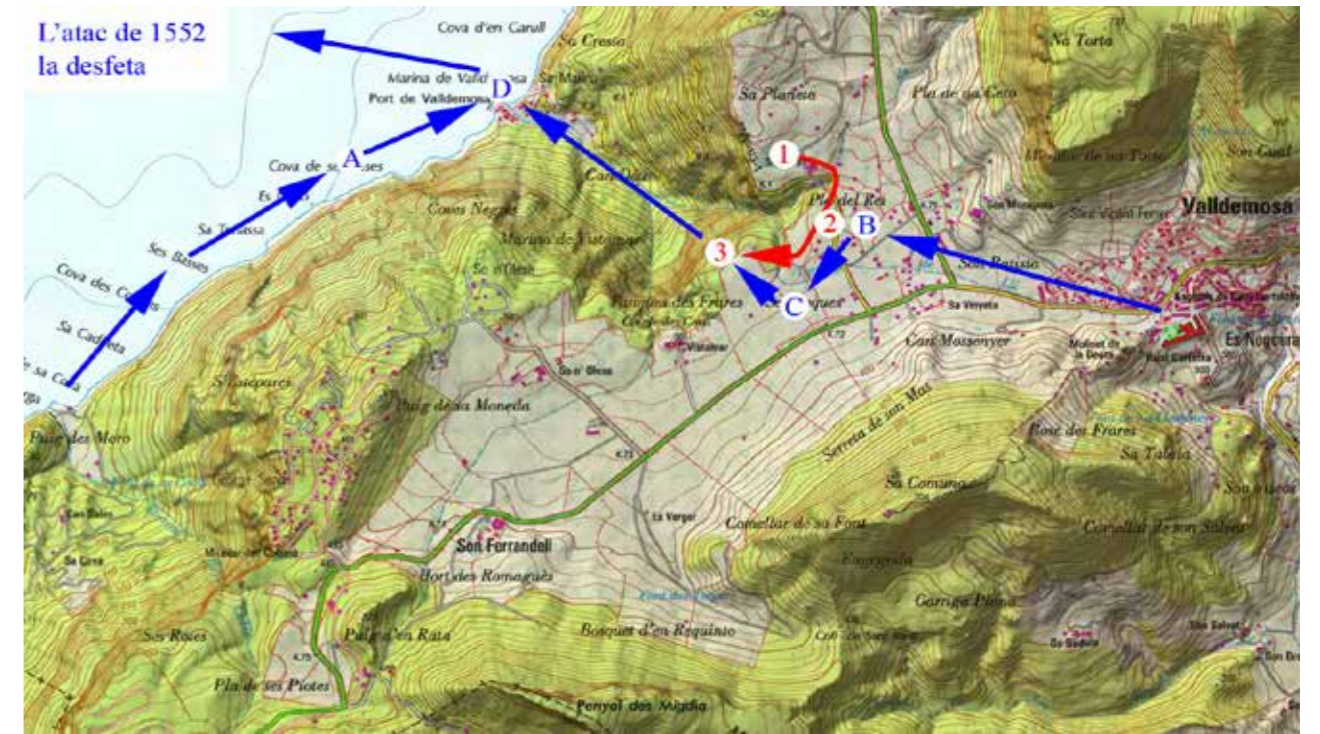

1. Es Cós
2. Cartoixa
3. Cas Vicari
4. Plaça Pública
5. Parròquia
6. Font de na Búger
7. Son Gual

Valldemossa (1847-48)
Agrimensors i plànols
parcel·laris a les illes Balears
(1857-1862)

ganes, per assaltar Cartoixa. Una altra raó que explica la renúncia és que probablement l'estol ha perdut cohesió. En entrar a la vila cadascun ha anat a la seva, i els pirates surten de la vila en petits grups, cap dels quals no té prou força per atacar el monestir.

En aquell moment, un home armat amb una ballesta els fuig, amagant el tir i esquivant les arcabussades i els dards. Els moros, inquietos, deixen alguns bolicos de roba i es retiren precipitadament. Per sortir a camp obert cal reagrupar-se i per això l'estol es retura as Cós abans d'emprendre la retirada definitiva. Dues dones velles seran assassinades durant la retirada: «per no poder seguir las mataren», una d'elles és Aina Creus, padrina de la Beata.

La desfeta

Ramon Gual-Desmur i els seus homes esperen la sortida de la vila dels pirates, cercant de trobar el moment oportú per atacar-los. Ramon ha anat repartint homes per vigilar totes les sortides. En aquells moments s'afegeixen a l'estol en Jaume Olesa i el seu criat. Amb aquest petit reforç, ara Ramon té 28 homes (d'altres diuen que entre 25 i 40). Ja sap que les galiotes han passat as Port (D) i, a partir de la informació que li aporten els exploradors, conclou que els pirates

es volen retirar pes Portalet. En conseqüència, pren posicions al començament del camí de s'Escolta (1) per aturar-los, segurament al coster que hi ha part darrere Son Mas. Quant els pirates «foren en el plá debaixa la Casa den Moragues, lo capita y homens que encara estaven a la garriga los descubiran y cregueran, que sen aportavan tota la vila». La perspectiva de perdre tots els seus encén els valldemossins.

Quan els pirates s'acosten as Portalet veuen la bandera dels valldemossins i se'n temen que els estan esperant (B). Van cansats, carregats amb el producte del saqueig i porten 16 captius (algunes fonts eleven el nombre a 400, però tal quantitat de gent hauria estat immanejable pels assaltants). No saben quanta de gent tenen davant i això els espanta. No volen lluitar, sinó fugir. Aleshores Pere Valencià els dóna una alternativa: el pas des Rafal, que davalla entre els torrents des Lli i des Salt. Un pas difícil, però practicable, desconegut per molts. Així que, renunciant a un atac que probablement haurien guanyat pel seu avantatge numèric, se'n van cap a l'esquerra, a cercar el pas (C).

Aquesta part de la història ha estat tocada per la llegenda. La va recollir en Jordi des Racó, a qui li

va contar l'amo de Ca'n Costa, i Joan Muntaner. Segons aquesta llegenda, els pirates haurien desembarcat a sa Marina i, com que no coneixien les tresques, haurien marcat el camí d'anada amb fulles de porrassa per poder tornar amb facilitat. Però un cabrer hauria vist la feta i les havia recollit totes i les havia col·locat marcant el camí del pas. La reculada dels pirates sorprèn els valldemossins. L'estranya decisió els preocupa, perquè els poden fugir, però els segueixen de prop (2). El pas des Rafal, que aquest dia es convertirà en el pas des Moro, és un congost estret i empinadíssim que, des de dalt, pren la forma d'un embut. L'estol dels moros hi arriba agrupat, però sols el poden passar molt lentament, i per això es forma un embós i es genera confusió i nirvis entre els que esperen per baixar. Aleshores Ramon Gual-Desmur veu la oportunitat i fa un parlament per enardir els seus per a l'imminent combat. Coneixem dues versions, o fragments, del que diu: «Mirau germans meus jo tinch avis de estos homens que he enviat a la Vila per spies, que tota la gent de la mia casa es salvada y posada en cobro gracias al Señor ab tot que han saquetjada tota la casa, de que fas poch cas: donen pena y compasió gran la que tinc de vosaltres, veure que sen porten, vostra roba, muller e

infants y restan tan desolats y afligits, per ço si vosaltres me prometeu de no dexarme y seguirme yo som de parer quels acomatem y jo lo primer que vull morir ab tan justa demanda, ab tot que tinch gran confiança de la victoria, y que nostro Señor peleara per nosaltres puis ell es Pare de Misericordie» i «jo estich determinat de investir, qui voldrà morir al meu costat vinga, y qui voldrà anarsen, vajesan». Els homes, emocionats i enardits, responen «no dupteu sr. que tanint vos tant valeros y sforsat Capita, y guia tan bona com la que tanim stam tots determinats de seguirus, y tots morir en el vostro costat. Pregam sobre que lo Señor sera ab nosaltres». Aleshores tot s'agenollen i resen un parenostre i una avemaria. La decisió està presa.

Des de 300 passes, l'estol envesteix, invocant sant Jordi amb grans crits, acompanyats pel retronar del tambor (3). L'atac desfà la formació dels moros, que perden la bandera i sols pensen a fugir i no poden, perquè el pas és massa estret i empinat. Els moros fugen o es rendeixen, però els valldemossins no tenen temps, ni són prou, per fer presoners. El combat degenera en matança. Antoni Bertran mata un pirata amb el coltell, però aquest es trenca. Així que, per acabar la feina, usa el del moro ferit. Antoni Thomàs captura i mata un

moro anomenat Cucholomarin, malgrat que aquest li suplica que li perdoni la vida amb la promesa d'un gran rescat. Intentant fugir, molts d'altres pirates cauen pels penya-segats. D'altres arriben «mal maltractats» als vaixells i acaben morint a bord (D). Aquesta part de la història la coneixem pel testimoni d'alguns esclaus que vogaven a les galiotes pirates i que, temps després, aconseguiran esser rescatats. Ells contaràn que Pere Valencià és penjat d'una antena perquè els pirates el culpen de la derrota: «aquest es el traydor qui vuy ha l lensat a perdre la nostre armade». A tres o quatre galiotes quedarà tan poca gent que els sobrevivents han de vigilar dia i nit per evitar una revolta dels galiots.

Un cop finida la batalla i reembarcats els pirates supervivents, ve l'hora de fer recompte dels guanys i de les pèrdues i de construir la llegenda. Els valldemossins han de plorar tres morts: el talaier mort quant els atacants arribaven a la vila i les dues dones mortes durant la retirada. En el decurs del combat sols resultaran ferits quatre valldemossins «dos de fletxas, y dos de coltell», que es recuperaran. Un grup d'assaltants ha fugit, «guiats per un esclau de nacio de moros», i s'emporta un magre botí: alguna roba de la parròquia, algunes custòdies i el calze major, amb armes dels Porcell (que als segles XIV i XV eren propietaris de Son Verí), que, anys més tard serà rescatat i donat a la Seu de Tarragona.

Es capturen 16 presoners (o 17 o 18 segons d'altres fonts), 90 escopetes i arcabussos, 125 arcs i més de 70 alfanges. La bandera pirata queda en mans dels valldemossins, que la pengen, juntament amb la dels valldemossins, a l'església davant el Santíssim. Es tallen 72 caps d'assaltants morts, que es claven en piques i llances i es porten dins sàrries a Ciutat. Probablement aquesta xifra no inclou els cossos empenyalats, que no es poden recuperar. La gran victòria encara es magnífica, perquè Binimelis diu que «quant arribaren a los pochos qui restaren dins breu temps moriren no sols los qui restaren nefrats, y maltreatats, pero encare molts altres per lo treball, y affectio en ques verán, ques te per cosa molt certa que dels 400 turchs qui desembarcaren en la cale den claret ningun ne arriba en Alger».

La llegenda es basa en la reelaboració d'una part de la història i en la confessió dels vençuts. Una de les joies robades de la parròquia és la capsa que conté les hòsties al sagrari. Segons una font, la capsa es troba abandonada enmig del camí, perduda en la fugida. Però la història serà reelaborada per atorgar-li un caràcter miraculós. Quan Ramon Gual-Desmur i els seus tornen a la vila veuen un pirata «molt mal ferit y maltractat, ab feridas mortals, y vehent-lo que se estava dret i tornave a caure, anaren a veura lo que era, admirats com no era mort y regonexentlo, veren que aportava a una bolsa penjada en els pits y regonexentla trobaren dins de ella lo Sanctíssim Sagrament (...) y prenint-la del pit del tal moro, in puncto bate los peus y mori».

Els captius, ansiosos de justificar la derrota i d'afalagar els vencedors, diuen que la causa d'haver estat vençuts és que «havian vist un Cavaller ab un Cavall blanch, qui feya gran estrago y armas, de que collegiren era lo glorios Sanct Jordi, que invocaren los christians». Els presoners també atribuiran a la visió de Sant Jordi la decisió de no atacar Cartoixa. La història que hem contat continua amb un procés per distribuir el botí, per reforçar les defenses de la vila i per recordar la victòria, que ja no contarem aquí.

És bo recordar que, fa 462 anys, els valldemossins arriscaren les seves vides per defensar coses essencials: vida, família, béns i creences. Tants d'anys després, els valldemossins continuam defensant-nos amb altres armes i en contra d'altres enemics. El que està ara en perill és la nostra identitat, la nostra existència com a poble. El que hem de defensar és la nostra llengua, que es veu amenaçada, menyspreada i marginada. Les armes a les quals ens enfrontam són diferents: la calúmnia, la mentida i el menyspreu. Siguem dignes de tals avantpassats. Mantinguem-nos fermes. Deixem als nostres fills una llengua sana, sencera i respectada. La que ens va portar el rei en Jaume, la que parlam ara, la mateixa que parlaven els valldemossins que defensaren la vila fa tants d'anys i que, gràcies als testimonis que ens llegaren, encara podem sentir com si fossin amb nosaltres.

Nicolau S. Cañellas Serrano

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLEMOSSA

4. Agraïments

La Junta Directiva de l'Associació vol expressar el seu agraïment a:

- L'Ajuntament de Valldemossa i a tot el seu personal
- La Policia Local
- La Parròquia de Valldemossa
- L'Escola de Música i Coral de Valldemossa
- Club de Montanya Es Cairats
- Sr. Nico Serrano
- Sra. Antonia Morey
- Sr. Carlos García Faria (Son Gual)
- Sr. Antoni Espert
- Sr. Pep Escalas (profesor batucada)
- Sr. Pere Bru Serrano
- Sr. Juan Miquel Fiol
- Sr. Llorenç Castañer Fluxá
- Sr. Jaume Ferrer Morey
- Sr. Toni Cerdà (Forn de Ca'n Cerdà)
- Sr. Miquel Angel Cañellas (Forn de Ca'n Molinas)
- Forn des Cos
- Sr. Pep Llabrés
- Sr. Joan Coll
- Sr. Claudio Torcigliani
- Sra. Teresa Ripoll Estrades

I a tot el poble de Valldemossa en general per la seva col·laboració desinteressada, en la recuperació de la festa de Moros i Cristians de Valldemossa, esperant que l'any qui ve tornin a col·laborar en nosaltres, en la consolidació de la festa.
Moltes gràcies, fins l'any que ve!

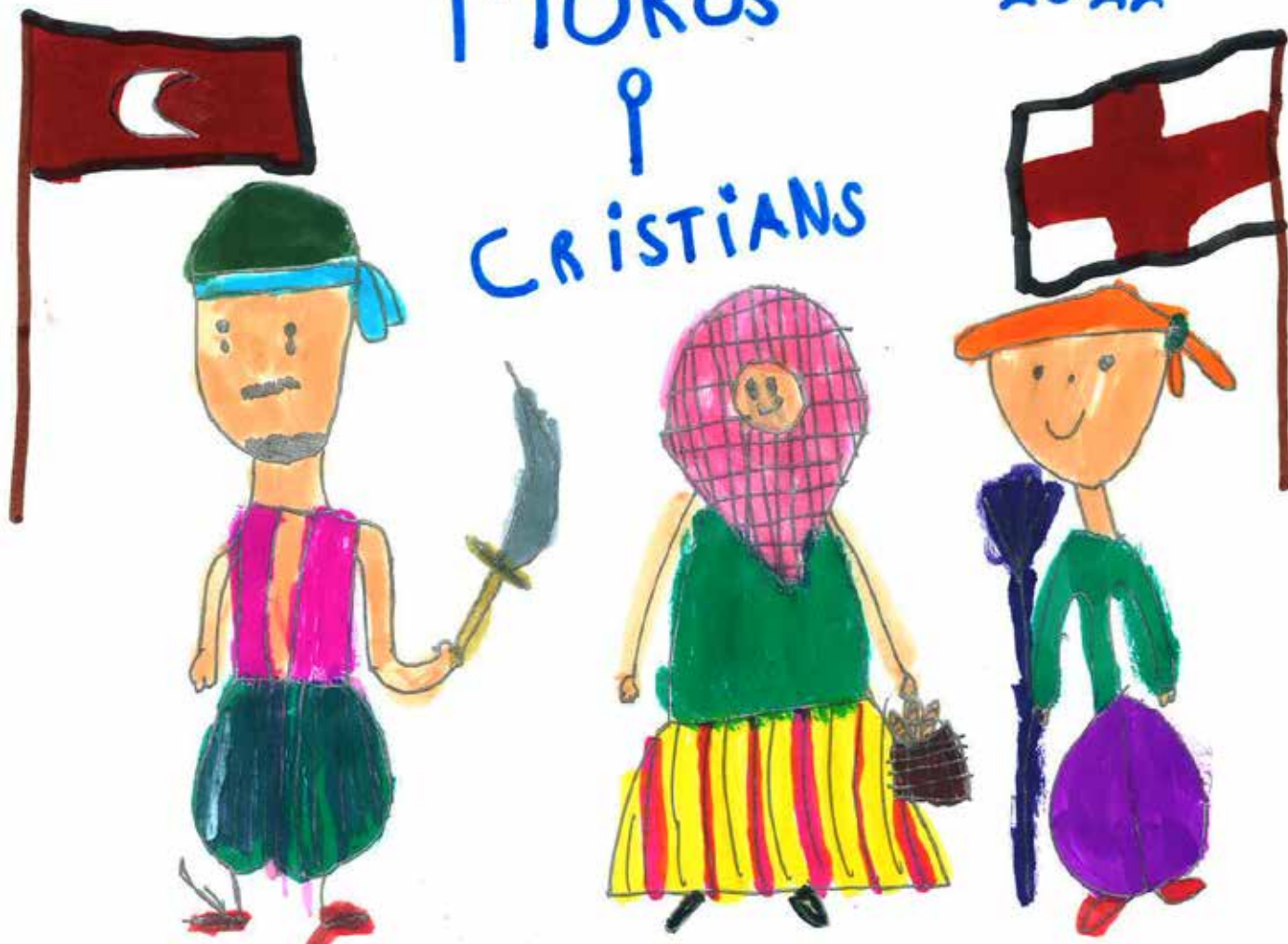
“Germans i amics meus, jo ja sé que els de ca meva han pogut fugir a temps i estan fora de perill. Només sent pena i llàstima per voltros com veig que s'enduen els vostros fills, ses vostres dones i hisendes. Jo estic decidit a envestir. Valldemossins! Es qui vulgui morir en es meu costat... seguïu-me que jo vaig davant!”

CAPITÀ (RAMON GUAL-DESMUR)

MOROS & CRISTIANS

2022

*Dibuix fet per Martina Janer Balle,
de 6 anys, guanyadora des concurs.*

ASSOCIACIÓ DE
MOROS I CRISTIANS
DE VALLDEMOSSA

CIRCUIT
D'ARTS ESCÈNIQUES
DE MALLORCA

